

ВИСОКА ШКОЛА СТРУКОВНИХ СТУДИЈА ЗА
ВАСПИТАЧЕ „МИХАИЛО ПАЛОВ“- Вршац, Србија
UNIVERZITET DE VEST "AUREL VLAJKU" Arad - Rumunija

UDK 371.95

ISSN 1820-1911

**DAROVITI:
LIČNA I SOCIJALNA
PERSPEKTIVA**

ТЕМАТСКИ ЗБОРНИК 26

Vršac - Arad, 2021.

Izdavači:
Visoka škola strukovnih studija za vaspitače „Mihailo Palov“ – Vršac
Universitatea de Vest „Aurel Vlaicu“, Arad, Romania

Za izdavače:
Prof. dr Ramona Lile
Doc. dr Jelena Prtljaga

Zbornik uredili:
Akademik Grozdanka Gojkov
Prof. dr Aleksandar Stojanović

Redakcija:

Prof. dr A. Ilika, Arad, Rumunija	Dr Artur Zimny, Konin, Poland
Prof. dr S. Kurteš, Univ. Teksas A&M, Katar	Dr M. Maran
Prof. dr M. Zuljan, Ljubljana, Slovenija	Prof. dr A. Gojkov Rajić
Prof. dr A. Kolak, Zagreb, Hrvatska	Doc. dr J. Prtljaga
Akademik M. Milin, Arad, Rumunija	Doc. dr T. Nedimović
Prof. dr Lj. Kevereski, Bitolj, Makedonija	Doc. dr E. Činč
Prof. dr V. Nojman, Temišvar, Rumunija	Dr N. Sturza Milić
Dr Jakub Bartoszewski, Konin, Poland	Prof. dr Aleksandar Stojanović

Recenzenti:
Prof. dr Gabrijela Kelemen, Arad, Rumunija
Prof. dr Marjan Blažič, Novo mesto, Slovenija
Prof. dr Ljupčo Kevereski, Bitolj, Makedonija

Lektor i prevodilac rezimea:
engleski jezik – doc. dr Jelena Prtljaga

Lektori:
Dr Ivana Đorđev (srpski jezik)
Dr Ljiljana Kelemen Milojević
Doc. dr Branduša Žujka (rumunski jezik)

Likovni urednik:
Stanislav Suhecki

Tehnički urednik:
Prof. dr Aleksandar Stojanović

Elektronska obrada publikacija:
dr Predrag Prtljaga
<http://www.research.rs>

ISSN 1820-1911
ISBN 978-86-7372-285-6

**DAROVITI:
LIČNA I SOCIJALNA
PERSPEKTIVA**

**THE GIFTED:
PERSONAL AND SOCIAL
PERSPECTIVE**

ZBORNIK VISOKE ŠKOLE STRUKOVNIH STUDIJA ZA
VASPITAČE „MIHAILO PALOV“ - VRŠAC

MEĐUNARODNI NAUČNI SKUP
„DAROVITI: LIČNA I SOCIJALNA PERSPEKTIVA“

Sadržaj:

	str.
Uvodne napomene	8
 I Radovi	
Milica Andevski, Branislav Banić, Mira Vidaković Jasmina Arsenijević: NEOLIBERALNA PERSPEKTIVA OBRAZOVANJA I PITANJE DAROVITIH	15
Ivana Đorđev, Ljiljana Kelemen Milojević, Ivana Mitrović Đorđević: POLOŽAJ I ULOGA DAROVITIH U BUDUĆNOSTI IZ PERSPEKTIVE STUDENATA	27
Aleksandra Gojkov Rajić, Jelisaveta Šafranji, Grozdanka Gojkov, Aleksandar Stojanović: MOTIVACIONE STRATEGIJE KAO FAKTOR USPEHA AKADEMSKI DAROVITIH STUDENATA	38
Radovan Grandić: STIMULIŠUĆI FAKTORI KONTEKSTA I KREATIVNOST DAROVITIH	82
Jovana Joković: DAROVITO DETE I SOCIJALNA SREDINA	91
Snežana Babić-Kekez, Bojana Perić Prkosovački: DUALNO OBRAZOVANJE I DAROVITI	103
Ljiljana Krneta, Ljiljana Gomerčić: DAROVITI - IZMEĐU ZAKONSKE REGULATIVE I PRAKSE	117
Zora Krnjaić: DOBROBIT POJEDINCA U ZAJEDNICI: RAZUMEVANJE DAROVITOSTI IZ LIČNE I SOCIJALNE PERSPEKTIVE	132
Dijana Krstić: NASTAVNIK KAO VAŽAN ČINILAC RAZVOJA DAROVITOSTI KOD UČENIKA	136
Nikola Mijanović: DAROVITOST I KOMPETENTNOST NASTAVNIKA U FUNKCIJI RAZVOJA NADARENIH UČENIKA	150
Bojana Perić Prkosovački, Snežana Babić-Kekez: SLOBODNO VREME I DAROVITOST	165
Nikola Simonović: PRIMENA SAVREMENIH MODELA I SISTEMA NASTAVE U CILJU INOVIRANJA RADA SA DAROVITIM UČENICIMA	181
Бриндуша Жујка: ЧАСОПИС „ВУСУРИА СОПИЛОР“ / ДЕЧЈА РАДОСТ“ И РАЗВОЈ КРЕАТИВНОСТИ НА ПРЕДШКОЛСКОМ И МЛАЂЕМ ШКОЛСКОМ УЗРАСТУ	191

Славица Максић, Сања Грбић: ШТА ИНТЕРЕСУЈЕ НАШУ ДЕЦУ И ЗАШТО ТО НИЈЕ ШКОЛА	197
Nataša Sturza Milić, Tanja Nedimović, Milivoj Višacki: FIZIČKO I MENTALNO ZDRAVLJE DAROVITE DECE	210
Marija Aleksandrović: IZAZOVI I PERSPEKTIVE ROMSKOG JEZIKA KROZ IZBORNI PREDMET: ROMSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE	219

II Rezimej

Barica Marentič Požarnik: IZMEĐU AKADEMIZACIJE I PROFESIONALIZACIJE KAO TRENDNA U OBRAZOVANJU NASTAVNIKA IZ UGLA DAROVITIH	229
Биљана Јоксимовић: ИНДИВИДУАЛИЗОВАНА НАСТАВА - ПОДРШКА ДАРОВИТИХ ОСНОВНОШКОЛАЦА	231
Nataša Lalić-Vučetić, Slavica Ševkušić: PODSTICANJE AUTONOMIJE I INTRINZIČNE MOTIVACIJE U RADU SA STUDENTIMA	233
Jelena Maksimović, Jelena Evtimov: STANJE, POTREBA I PERSPEKTIVA RADA SA DAROVITIM POJEDINCIMA KROZ POSEBNE PROGRAME	234
Radmila Palinkašević: ANALIZA DISKURSA O DAROVITOSTI U SRPSKIM NOVINAMA	236
Predrag Prtljaga, Nataša Sturza Milić, Euđen Činč: DIGITALNE KOMPETENCIJE VASPITAČA ZA PRIKUPLJANJE I OBRADU INFORMACIJA U RADU SA DAROVITOM DECOM PREDŠKOLSKOG UZRASTA	237
Jasmina Stolić Pivnički: PROBLEMI I IZAZOVI U DIDAKTICI MUZIČKI DAROVITIH - PERSONALIZACIJA RADA	239
Tomislav Suhecki: УТОРИЈА ПЕДАГОГИЈЕ УЧЕЊА I ОБРАЗОВАЊА	240
Драгана Вељковић Станковић, Јелена Стојиљковић: МОГУЋНОСТИ КРЕАТИВНОГ ИЗРАЗА УЧЕНИКА ИЗ ПЕРСПЕКТИВЕ ОНЛАЈН НАСТАВЕ СРПСКОГ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ	242
Danica Veselinov: PERSONALIZOVANO UČENJE DAROVITIH U NEURISTIČKOM DIDAKTIČKOM KONTEKSTU	243
Снежана Влајковац, Зорица Влајковац: ДАРОВИТИ УЧЕНИЦИ У ОБРАЗОВНОМ СИСТЕМУ НАСТАВЕ НА ДАЉИНУ	245
Славиша Милошевић, Небојша В. Живић: ДИДАКТИКА ДАРОВИТИХ ИЗ УГЛА ПСИХОСОЦИЈАЛНИХ ВЕШТИНА У ДОМЕНУ ПРИРОДНИХ НАУКА	246

THE BOOK OF COLLECTED ARTICLES OF
THE PRESCHOOL TEACHER TRAINING COLLEGE
"MIHAILO PALOV" - VRŠAC

INTERNATIONAL CONFERENCE
"THE GIFTED: PERSONAL AND SOCIAL PERSPECTIVE"

Contents:

	page
Introductory remarks	8
 I Papers	
Milica Andevski, Branislav Banić, Mira Vidaković, Jasmina Arsenijević: THE NEOLIBERAL PERSPECTIVE OF EDUCATION AND THE ISSUE OF GIFT	15
Ivana Đorđev, Ljiljana Kelemen Milojević, Ivana Mitrović Đorđević: FUTURE POSITION AND ROLE OF THE GIFTED FROM THE PERSPECTIVE OF STUDENTS	27
Aleksandra Gojkov Rajić, Jelisaveta Šafranji, Grozdanka Gojkov, Aleksandar Stojanović: MOTIVATIONAL STRATEGIES AS FACTOR OF SUCCESS OF ACADEMICALLY GIFTED STUDENTS	38
Radovan Grandić: STIMULATING FACTORS OF CONTEXT AND CREATIVITY OF THE GIFTED	82
Jovana Joković: GIFTED CHILD AND SOCIAL ENVIRONMENT	91
Snežana Babić-Kekez, Bojana Perić Prkosovački: DUAL EDUCATION AND GIFTEDNEES	103
Ljiljana Krneta, Ljiljana Gomerčić: THE GIFTED - BETWEEN LEGAL REGULATIONS AND PRACTICE	117
Zora Krnjaić: GIFTEDNESS FROM A PERSONAL AND SOCIAL PERSPECTIVE: THE WELL-BEING OF THE INDIVIDUAL IN THE COMMUNITY	132
Dijana Krstić: TEACHER AS AN IMPORTANT FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF GIFTED STUDENTS	136
Nikola Mijanović: TALENT AND COMPETENCE OF TEACHERS IN THE FUNCTION OF THE DEVELOPMENT OF GIFTED STUDENTS	150
Bojana Perić Prkosovački, Snežana Babić-Kekez: LEISURE TIME AND GIFTEDNESS	165
Nikola Simonović: THE APPLICATION OF THE MODERN TEACHING MODELS AND SYSTEMS IN ORDER TO INNOVATE WORK WITH GIFTED STUDENTS	181
Brinduša Žujka: THE JOURNAL "BUCURIA COPILOR" \ "CHILD'S JOY" AND THE DEVELOPMENT OF CREATIVITY AT THE PRESCHOOL AND PRIMARY SCHOOL AGE	191

Slavica Maksic, Sanja Grbic: WHAT ARE INTERESTS OF OUR CHILDREN AND WHY IS IT NOT THE SCHOOL	197
Natasa Sturza Milic, Tanja Nedimovic, Milivoj Visacki: PHYSICAL AND MENTAL HEALTH OF GIFTED CHILDREN	210
Marija Aleksandrović: CHALLENGES AND PERSPECTIVES OF THE ROMA LANGUAGE THROUGH THE ELECTIVE SUBJECT: THE ROMA LANGUAGE WITH THE ELEMENTS OF NATIONAL CULTURE	219

II Abstracts

Barica Marentic Pozarnik: BETWEEN ACADEMISATION AND PROFESSIONALISATION OF TEACHER EDUCATION WITH REGARD TO FOSTERING THE DEVELOPMENT OF GIFTED STUDENTS	230
Biljana B. Joksimovic: INDIVIDUALIZED TEACHING - TO SUPPORT THE DEVELOPMENT OF GIFTED PRIMARY SCHOOL STUDENTS	232
Natasa Lalic-Vucetic, Slavica Sevkusic: ENCOURAGING STUDENTS' AUTONOMY AND INTRINSIC MOTIVATION IN UNIVERSITY EDUCATION	233
Jelena Maksimovic, Jelena Evtimov: STATUS, NEED AND PERSPECTIVE OF WORKING WITH GIFTED INDIVIDUALS THROUGH SPECIAL PROGRAMS	235
Radmila Palinkasevic: ANALYSIS OF THE GIFTEDNESS DISCOURSE IN SERBIAN NEWSPAPERS	236
Predrag Prtljaga, Natasa Sturza Milic, Eudjen Cinc: DIGITAL COMPETENCIES OF PRESCHOOL TEACHERS FOR COLLECTING AND PROCESSING INFORMATION IN WORK WITH GIFTED PRESCHOOL CHILDREN	238
Jasmina Stolic Pivnicki: PROBLEMS AND CHALLENGES IN THE DIDACTICS OF MUSICALLY GIFTED - PERSONALIZATION OF WORK	239
Tomislav Suhecki: UTOPIA OF THE TEACHING AND EDUCATION PEDAGOGY	241
Dragana Veljkovic Stankovic, Jelena Stojiljkovic: POSSIBILITIES FOR CREATIVE EXPRESSION OF STUDENTS FROM THE STANDPOINT OF ONLINE SERBIAN AND LITERATURE TEACHING	242
Danica Veselinov: PERSONALIZED TEACHING OF THE GIFTED IN THE HEURISTIC DIDACTIC CONTEXT	244
Snezana Vlajkovac, Zorica Vlajkovac: GIFTED STUDENTS IN A DISTANCE LEARNING SYSTEM	245
Slaviša Milošević, Nebojša V. Živić: DIDACTICS OF THE GIFTED FROM THE ANGLE OF PSYCHOSOCIAL SKILLS IN THE DOMAIN OF NATURAL SCIENCES	247

UVODNE NAPOMENE

DAROVITI: LIČNA I SOCIJALNA PERSPEKTIVA

Organizovanje 26. Okruglog stola bilo je usmereno ka okupljanju zainteresovanih istraživača i praktičara iz regiona, a i šire, Evrope i drugih delova sveta, da se pridruže organizatorima skupa u raspravi o tome kako jedni i drugi mogu da se nose sa (novim) zahtevima koji su im predočeni i kako su različite dimenzije (tokovi) promena u teoriji i praksi više naučnih disciplina vezanih za darovite pojedince međusobno povezani, kako bi se približili postojećim trendovima i idući u susret jedni drugima bili na dobrobit pojedinca i društva. Očekivalo se promovisanje viših nivoa naučnog znanja po pitanjima: stanja i definisanja perspektiva obrazovne politike u svetu u odnosu na pitanja darovitosti kao socijalne i lične vrednosti budućnosti; sagledavanje teorijskog konteksta proučavanja darovitosti i empirijska validacija istih; promovisanje viših nivoa naučnih znanja u oblasti darovitih iz ugla inovativnih akcionih modela; sagledavanje izazova u didaktici darovitih, problema u obrazovanju darovitih - perspektiva razvoja darovitih u budućnosti; diskurs o pitanjima kulturnih razlika i perspektiva razmatranja i podsticanja razvoja darovitih i svetskih trendova tretmana darovitosti i kreativnosti iz ugla odnosa pojedinac i društvo.

Jedan od uglova posmatranja odnosio se i na razvoj darovitosti i kreativnosti iz aspekta ekonomskog prosperiteta - podrška nacionalnoj i globalnoj ekonomiji - pro et contra, kako bi se iz ugla definisanja linije snaga u oblasti obrazovne politike, razmatrali inovativni akcioni modeli i promovisali novi načini intervencija u ovoj oblasti, kombinacija obrazovnih napora u Evropskoj uniji i na svetskom nivou.

No, kako se u vreme epidemije COVID 19 Okrugli sto nije mogao održati onako kako je to tradicionalno bilo u proteklih četvr stoleća, a pristigli su radovi i rezimei, odlučeno je da se ono što je pristiglo objavi u zborniku, a da se nakon toga organizuje on lajn diskurs. Verujemo da će se i na taj način dobiti korisne ideje za temu koja je u naslovu, jer izazovi za teoretičare, istraživače, praktičare, obrazovnu politiku i druge aspekte i aktere na polju darovitosti nisu ni u ovim okolnostima ništa manji, iako se ceo svet bori sa problemima opstanka i ulažu se veliki naponi na prevladavanju zdravstvenih problema, naravno s' nadom da će se isti prevazići. Na potvrdu ovoga ukazuju pristigli radovi i rezimei koji se na narednim stranama objavljuju i nagoveštavaju diskurs o brojnim pitanjima vezanim za tematiku lične i socijalne perspektive darovitih, koja je i danas aktuelna, iako se u obema već čitav vek ulažu veliki naponi na rasvetljavanju ove oblasti.

U radovima koji su pred nama, otvara se više pitanja kojima se polarizuje naučna i primenjena stvarnost oko brojnih dilema, koje u diskursu suprotstavljenih struja, sa ili bez pokušaja konsenzusa, tragaju za jednoznačnim i prihvatljivim, u postojeća naučna znanja uklopljenim, verifikovanim odgovorima. Kratak osvrt na prethodnu

skicu izazova, koji se u radovima koji se ovom zborniku dotiču odnosi se na sledeće kontroverze, različitosti.

Aktuelni trendovi na polju obrazovanja darovitih, podržani nalazima brojnih studija imaju više aspekata među kojima se pažnja poklanja činjenici da se istraživanja sve više okreću od uobičajenog fokusa o izuzetnom talentu ka obrazovnom kontekstu, obrazovnim politikama i resursima potrebnim za podršku ovoj populaciji. Jedan od razloga, ili bolje reći, jaka podrška ovome ide iz pravca globalnih potreba konceptualne ekonomije za talentovanim i visoko akademski obrazovanim, koji se, kako se smatra (Benbov, 2019), mogu sa sigurnošću identifikovati već od 12. godine, prate i podstiču njihova postignuća, s verom da, čak, i među najtalentovanim (0,01%) ne postoji prag efekata sposobnosti. Više je uvek bolje. Nalazima istraživanja se, takođe, potvrđuje da je obrazac specifičnih sposobnosti (i interesa) važan, kako za obrazovanje, tako i za izbor karijere, te se i dalje ogledaju u odrasloj dobi, gde daroviti različito vrednuju važnost promenljivih u radu, porodici i ličnosti, čak i dok konstruišu sopstvenu filozofiju života, odnosno bliže i dalje ciljeve koje nastoje ostvariti.

Istraživanja, dakle, dokazuju da obrazovne intervencije u ime darovitih imaju kratkoročne i dugoročne pozitivne efekte, te ih treba podržati. Ali, smatra se, takođe i da koliko god postoji potreba da se podrže daroviti pojedinci u društvu svim mogućim sredstvima, malo se uzima u obzir da je darovitost u svetlu evolutivne dinamike disfunkcionalni društveni fenomen (Persson, 2019). Naučnici, praktičari i kreatori obrazovne politike često su nedovoljno upućeni, ili, čak, prema mišljenju Rolanda S Perssona (2019) neosetljivi na posledice nalaza u drugim, pedagogiji i psihologiji srodnim naučnim disciplinama, koji dovode u pitanje i naše sadašnje razumevanje obrazovanja darovitih, kao i, uglavnom, američku kulturnu matricu o tome kako su se do sada definisali koncepti darovitost i talenat. Opšta ambicija svetske ekonomije je da uloži sve napore kako bi iskoristila talente širom sveta za ekonomski rast, smatra se nemogućim ciljem i sa malom je, ili nikakvom podrškom u objektivnim empirijskim istraživanjima, smatra Roland S Persson (op.cit), ako se u velikoj meri sprovodi pod neoliberalnom ideologijom i njenim instrumentima društvene i ekonomske kontrole, što je trend u eri globalne ekonomije znanja (Persson, 2014). Tako je promena svetske ekonomije poslednjih decenija imala dramatičan uticaj na darovitost i talenat. Od skoro isključive posvećenosti razumevanju izvanredne dece i njihovih potreba pre tri decenije, ovaj fokus se gotovo napušta u korist naglašavanja korisnosti izvanrednih pojedinaca da pruže prednost ekonomiji (Persson, 2015), te se zagovara (Clinkenbeard, 2007) značaj visokih sposobnosti za budući prosperitet zajednica (liderstvo, zakonodavstvo...). Ali, dalji pravci razvoja darovitih, kako se i u radovima ovoga zbornika nalazi, ipak, idu i u drugom pravcu, tj. u dva koloseka. Jedan je posvećen shvatanju da se svaka veština može razviti do bilo kog nivoa, uz podršku okruženja, što minimalizuje značaj genetike (Ericsson, Krampe & Heizmann, 1993). Iz ovoga pravca potekao je stav da su sva deca darovita, te svima treba dati jednake šanse. Drugi je pravac psihometrijske tradicije, zasnovane na normalnoj distribuciji i merenju sposobnosti,

kome se, takođe, daju protivargumenti (Robinson, 2005), da je nesvestan činjenice o broju sposobnosti, vrsti i njihovoj međusobnoj saradnji, što svaki teorijski model čini pukom spekulacijom o broju konstrukata koji ga definišu (primer je kompleksnost DMGT modela Gagnea (2005)). Frustriranost istraživača ovim činjenicama u istraživačkim linijama rezultirala je pokušajem da se približe psihometrijska tradicija (Sternberg, 1998; Subotnik, Olszewski-Kubilius, & Vorrell (2011) i stručna usmerenost, ali tržišna orijentacija na polju darovitosti nije naklonjena ovom pravcu, nego više ka pragmatičnosti, postignuću i profitu i vezuje se za stav: „Talenat ima malo značenja u apstraktu... vrednost imaju oni koji sebi mogu dodati novu vrednost“, jer se od njihovih sposobnosti mogu da vide koristi (Brown i Hesketh, 2004), tako da je trenutna slika nastojanja na ovom polju sa jasnim predznakom ignorisanja približavanja, te ostaje i dalje kao izazov i javni poziv istraživačima i praktičarima diskurs o stavovima poput prethodno pomenutih, kao i izjave upućene nauci, praksi, obrazovnoj politici i drugim akterima: „Svidelo se to vama ili ne, priroda jednostavno nije politički korektna“ (Kanazava, 2010, prema: Persson, 2019). Ovo paradoksalno polje, bez sjedinjujućih tendencija ostaje i dalje otvoreno, iako neke ideje nude mogućnosti za rešenjem. Jedna od njih odnosi se na proučavanje darovitosti i talenta iz ugla dinamike filogenetskog razvoja i adaptivnosti ljudske prirode, što čovek nosi u sebi kao posebno, endogenetsko svojstvo. Ovakav pristup smatra se meta-teorijom koji bi se mogao posmatrati kao okvir, matrica za susretanje drugih pristupa (Buss, 2016; Persson, 2016).

Na liniji ovoga diskursa je zastupanje stavova u Zborniku po kojima „Tamo gde se ideja o klasičnom obrazovanju povukla, nastupilo je neoliberalno shvatanje, sa dominantnim poslovno-ekonomskim pretpostavkama, sa tržišnom logikom ekonomizacije kao vida sveobuhvatne ljudske prakse koja je potisnula logiku svih drugih društvenih oblasti kao što su umetnost, religija, etika, politika, kultura, pedagogija, obrazovanje...“ i „prate se pedagoške implikacije ekonomizovane antropologije kao i osnovana sumnja da se pedagogija, u odnosu na svoje ciljeve, sadržaje, oblike organizacije i proces obrazovanja, sve više komercijalizuje i posmatra kao poslovno-ekonomska, profitna oblast. Pedagoški koncept darovitosti koji u osnovi sadrži ideje opštevažećeg ljudskog dostojanstva i klasičnog obrazovanja, koncept koji nosi mnoge javne i lične slobode, kao i odgovornost za kreiranje sopstvenog života, sveo se na slobodu pristupa potrošačkom tržištu rada. Rad sa darovitima, u ovom kontekstu, pledira svojevrstu personalizaciju koja nudi uputstva za 'samooptimiranje' sa ciljem prilagođavanja nepredvidivim uslovima tržišta. Ovaj gotovo nihilistički pogled na svet odgovara perspektivi idealnog učesnika na tržištu rada: on nikada unapred ne zna kako će tržište sutra izgledati, zato mora biti u pripravnosti, fleksibilan, lišen sopstvenih težnji i socijalnih veza...“ (Andevski, et. al.).

Diskurs o ovom pitanju bio bi značajan doprinos razjašnjavanju otvorenih pitanja i na on lajn Okruglom stolu.

Kako se u radovima vidi, ima interesantnih ideja i razmatranja dometa njihovog dosezanja u praksi. Jedno od njih je Actiotope Model Giftedness (Ziegler, 2005). Ovo se nameće kao značajno, jer daroviti ne čine veliku grupu i njihova raznolikost je značajna činjenica koje još nisu svi sasvim svesni, ili bar svesnost još stoji kao hipotetička tačka, te pitanje podsticanja darovitosti iz ugla individue ili konteksta, inače tesno vezano za relaciju: pojedinac – društvo, ima karakter suprotnosti, sa uobičajenim uverenjem, da je prosek vredniji od jedinstvenosti, jer u socijalnom okruženju daroviti pojedinci nikada ne vladaju i postavljaju standarde za druge (Veselinov; Babić Kekez i Perić Prkosovački). A, skoro po pravilu, sve što je individualno jedinstveno će se, ako je to korisno, tokom vremena pretvoriti u prosek i postati karakteristika svakog člana grupe, ili, čak, vrste (Persson, 2019). Evolucija je orijentisana ka generisanju normalno distribuiranih proseka, a jedinstvenost bez obzira na opis je slučajna pojava koja može, ili ne mora biti prednost (Krneta i Gomeljčić). Tako se daroviti, po pravilu, nikada ne mogu smatrati "vođama sutrašnjice", što može biti značajno i u skladu sa društvenim očekivanjima, ali ne mora biti uvek tako. U radovima se diskurs vodi o pitanju: šta i kako raditi da bi se pomirile te dve perspektive? Da li je taj odnos oximoronskog karaktera; postoje li faze kada bi jedna u odnosu na drugu dominirala, a da se na kraju ostvari komunikacijski odnos obe, ili svaka od pomenutih perspektiva može i treba da se uskladi; u kojoj meri je to moguće i na koji način u praksi to ostvariti...?

Lična i socijalna perspektiva tesno se vezuje za pitanja strategije intervencije za darovite iz kulturno raznolikih populacija, što predstavlja više izazova za profesionalce u školama i javnim politikama, kao i za širu zajednicu (Grandić, et.al). Tako se razmatraju: percepcije nastavnika o programima za pojedince sa visokim ostvarenjima iz ugla kulturnog konteksta (Krstić); inkluzivna i ekskluzivna praksa za visoke performanse - pro et contra, kulturni efekti socijalne podrške... takmičenja (ili 'olimpijade') kao sredstvo za razvijanje darovitih i prepoznavanje talenata - pro et contra iz ugla evolutivne dinamike; potencijalna štetnost aspekata konkurencije - konkurencija kao motor svetske ekonomije: negativni efekti konkurencije: fiziološke promene koje podstiču povećanje rizika i umanjenu intelektualnu oštrinu; posledice upotrebe takmičenja kao sredstva za identifikaciju talenata: postignuća kao stepen instinkta preživljavanja ili određena sklonost za akademski predmet (Persson, op.cit). Posebno se razmatra subjektivni doživljaj dobrobiti koji se, iz pozicija eudemoničkog pristupa, za razliku od hedonističkog, odnosi na ostvarivanje potencijala, funkcionisanje na optimalnom nivou i ostvarivanje autentične prirode i lični prosperitet koji se odvija i za dobrobit zajednice. Koncept dobrobiti ukazuje da je u istraživanjima, praktičnom radu i kreiranju politika neophodno uzeti u obzir i dobrobit pojedinaca i njihov doprinos zajednici (Krnjaić).

Načini prenosa kontrole sa nastavnika na učenika i personalizovano učenje; akademske i emocionalne prednosti deljenja kontrole sa studentima, prilike da oni dizajniraju i vrše procenu svog učenja; personalizacija, ne diferencijacija i ne individualizacija, još jedno je pitanje oko koga se u zborniku diskutuje (Mijanović; Simonović; Maksimović), a očekuje se diskurs i na onlajn okruglom stolu o

nalazima istraživanja motivacionih strategija kao faktora uspeha akademski darovitih studenata (Maksić i Grbić; Gojkov Rajić, et. al.; Lalić-Vučetić i Ševkušić), problema odnosa između akademizacije i profesionalizacije kao trenda u obrazovanju nastavnika iz ugla darovitih (Marentić Požarnik).

Sličnosti i razlike u razvoju između domena sporta (tenis i plivanje), umetnosti (skulptura i violinski, klavirski performansi) i akademskih oblasti (matematika, jezik, biologija, filozofija...) i uloga u manifestaciji visokih performansi, uključujući glavnu ulogu psihosocijalnih veština u različitim domenima (Stolić Pivnički, Suhecki; Stanković i Stoiljković), takođe se dotiču u radovima ovoga zbornika, ukazujući na sličnosti i razlike između domena i praznina u bazi znanja, daju predloge za buduća istraživanja visokih performansi i ideje za empirijsku validaciju teorijskih i praktičnih modela podsticanja darovitosti na način koji ne zanemaruje ličnu, kao ni socijalnu perspektivu u razvoju darovitosti.

Akademik prof. dr Grozdanka Gojkov